

KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN BURSA ŞER'İYYE SİCİLLERİNE YANSIYAN ÖRNEKLER

Ömer DÜZBAKAR*

ÖZET

Osmanlı toplumunda genel anlamda bir adalet mekanizmasından söz edebilmemiz için, çocukların bu mekanizmadan ne derece yararlandıklarını ve haklarının nasıl korunduğunun tespiti gerekmektedir. Geleceğin teminatı gözüyle bakılan çocukların, iyi bir şekilde yetiştirilmesi ve haklarının savunulması son derece önemlidir. Osmanlı toplum yapısını ortaya koymaya çalışan pek çok eser olmasına rağmen, özellikle kimsesiz çocukların toplumdaki yeri ve bunlara ilişkin olarak yapılan uygulamalardan pek söz edilmemiştir. Bu çalışma ile bu boşluk az da olsa doldurulmaya çalışılırken ana kaynak olarak Bursa Şer'iyeye Sicillerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimsesiz Çocuklar, Tebennî, Vasî.

ABSTRACT

Orphans and Examples That Situated in Bursa Court Records About Protecting Child Rights

To talk about generally a justice mechanism in Otoman society; determination of in what degrees that children benefit from this mechanism and how their rights are protected is needed. An agreeable education and protecting the rights of children who are being seen as the assurance of the future is very important. Despite a lot of works which are trying to define the Ottoman society's structure; especially orphans in society and applications

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

made for these are not mentioned. By this work, this emptyness has been tried to filled and Bursa Court Records are used as main resource.

Key Words: *Orphans, Adopted Child, Guardian.*

İslâm, öksüz ve yetim çocukların ortada kalmalarına müsaade etmemiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Keza sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada olursanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyla düzelticiyi elbette bilir. Eğer Allah dileseydi size güçlük çıkarırdı. Şüphesiz Allah, Azîz'dir, Hakîm'dir." (Bakara (2) 220) buyurulmaktadır.

Koruyucu aile, kendi ailesi yanında gerekli bakım ve eğitimi göremeyen çocuğu geçici bir süre için bakıp, eğiten aile anlamında kullanılmaktadır (Kurt, 1994). Kur'an-ı Kerim'de "Allah, insanın içinde iki kalp yaratmamıştır; kendilerinden zihâr yaptığınız eşlerinizi analarınız yapmamıştır; evlâtlarınızı oğullarınız kılmamıştır. Bütün bunlar, kendi ağızlarınızla söylediklerinizdir. Allah ise, hak olanı söyler ve doğru yola iletir. Evlâtları babalarına nisbet ederek çağırın; bu, Allah yanında daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, artık onlar sizin din kardeşleriniz ve mevalînizdir. Hata yaptığınız hususlarda üzerinize günâh yoktur. Fakat kalplerinizin kasıtlı olarak yaptıkları böyle değildir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir." (Ahzâb (33) 4-5) şeklinde açıkça belirtildiği üzere süreklilik gösteren evlâtlık sistemi İslâm dininde yasaklanmıştır. Bunun yerine bir tür geçici evlâtlık diyebileceğimiz tebennî olgusu getirilmiştir. Burada geçici evlâtlılığın sona erme zamanı şer'iyeye sicillerinde "inde'z-zafer" ya da "ianeden müstağni oluncaya değin" şeklinde çocuğun kendi ihtiyaçlarını başkalarına bağımlı olmadan sağlayabileceği buluş çağına eriştiği dönem kastedilmektedir (Kurt, 1998). Umur Bey Mahallesi'nde oturan Mahmud adlı kişi, mahkemeye başvurarak Selime adlı kadının İhsan adlı kızını tebennî için kendisine teslim ettiğini belirtip, bu kız için mahkemeden nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme de kızın nafaka miktarını günlük altı akça olarak belirlemiş "...vakt-i hâcetde istidâneye inde'z-zafer..." sözleriyle de belirlenen nafakanın ne zamana kadar ödeneceği belirtilmiştir (BŞS B 143 13a).

Benzer bir tebennî örneğinde ise, Yahşi Bey Mahallesi'nde vefat eden Mehmed Efendi'nin küçük kızı Fatma'nın vasîliği, annesi Timurhan'a, vasî nazırlığı görevi ise Ümmügülsüm adlı kadına verilmiştir. Timurhan mahkemeye giderek kızını tebennî olarak Ümmügülsüm'e kendi rızası ile teslim ettiğini belirtmiş, Ümmügülsüm'ün nafaka talebi ile de sagireyi mez-bureye günlük üç akça nafaka inde'z-zafer takdir olunmuştur (BŞS B 143 50a).

Tebennî olarak verilen çocuklardan önemli bir kısmını terk edilen çocuklar oluşturmaktadır. Sultan Murad-ı Sani Mahallesi'nde oturan Mehmed adlı kişi, Câmî-i Kebir yakınlarında bulunduğu tahminen bir yaşındaki çocuğu mahkemeye götürerek tebennî ve nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme, çocuğun kimsesinin olmaması nedeniyle Mehmed'in tebennî isteğini "...tebennî ve terbiye için alub..." şeklindeki ifade ile kabul ederek günlük dört akça nafaka takdir etmiştir (BŞS B 144 7a). Burada tebennî yanında kullanılan "terbiye için" ifadesi de dikkat çekicidir. Tebennî olarak verilen çocuğun sadece yeme, içme ve barınma gibi ihtiyaçlarının değil, iyi bir terbiye altında yetişmesinin de hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Veled-i Hariî Mahallesi'nde oturan İbrahim adlı kişi, Ahmed adındaki çocuğu Ebû Şahme Mahallesi hamamı yakınında bulunduğunu ve tebennî olarak almak istediğini bildirerek nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme, İbrahim'in bu isteğini kabul ederek günlük altı akça nafaka takdir etmiştir (BŞS B 144 143a).

Tebennî olarak verilen çocukların bir kısmı da, kimsesiz çocuklardan oluşmaktadır. Namazgâh Mahallesi'nde oturan Lütfullah Efendi, mahkemeye gelerek "...Fatma binti Halil nam sagirenin kimsesi olmamağla..." (BŞS B 144 40b) şeklindeki ifadesiyle Fatma adlı çocuğu tebennî olarak almak istemiş ve nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme de çocuğun kendisine verilmesine ve günlük dört akça nafaka takdirine karar vermiştir.

Başta geçim sıkıntısı olmak üzere kimi aileler de çocuklarını tebennî olarak vermek zorunda kalmışlardır. Kiremitcizâde Mahallesi'nde oturan Mustafa adlı kişi, "...hücr-i terbiyemde olan Mehmed bin İbrahim nam sagiri ebeveyni infâkdan acizler olub tebennî ve terbiye için bana teslim eylediler..." (BŞS B 144 78b) şeklindeki ifadesiyle küçük çocuğun ana-babasının çocuğun nafakasını sağlamaktan aciz oldukları için kendisine tebennî olarak verdiklerini söylemiştir. Mahkemeden çocuğun tebennî olarak kendisine verilmesini ve nafaka talebini dile getirdiğinde çocuğun verilmesine ve günlük üç akça nafaka takdirine karar verilmiştir.

Kadınların bir başkası ile yeniden evlendikleri taktirde eski eşlerinden olan çocukları yeni eşleri tarafından tebennî olarak alınabilmekteydi. Bâbü's-Sicn Mahallesi'nde oturan Fatma adlı kadının eski eşi Mehmed'ten olan Ali adındaki çocuğu, hücr-i terbiyesinde olup yeniden evlenmiştir. Eski kocasının ölümü üzerine yeni eşi mahkemeye başvurarak, karısının eski kocasının geride hiç miras bırakmadan öldüğünü ve karısının çocuğa bakacak ekonomik gücü olmadığından, kendisine tebennî olarak verdiğini belirtmiş ve mahkemeden çocuk için nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme de çocuk için günlük bir pare nafaka takdir etmiştir (BŞS B 77 82b).

Tebennî uygulaması Osmanlı topraklarında yaşayan sadece müslümanlar için değil, gayrimüslimler için de geçerli olmuştur. Kazzâzoğlu

Mahallesi'nde oturan Saltana adlı nasrânîyye mahkemeye giderek hâlâ hücr-i terbiyesinde olan Melemali (?) adlı küçük kızın annesinin ölümü nedeniyle küçük kızın babası tarafından kendisine tebennî olarak verildiğini bildirmiştir. Küçük kız için mahkemeden nafaka takdiri talebinde bulununca günlük üç akça nafaka takdir edilmiştir (BŞS B 143 112a). Benzer bir örnekte ise, Kayabaşı Mahallesi'nde oturan Mariya adlı nasrânîyye mahkemeye başvurarak Geryakine (?) adlı küçük kızı Mudanya'ya bağlı bir köyde bulunduğunu, çocuğun velisi olmadığından "...tebennî tarik üzere..." kendisine tebennî olarak teslim edildiğini belirtip çocuk için nafaka talebinde bulunmuş, mahkeme de günlük dört credit akça nafaka taktir etmiştir (BŞS B 145 7b).

Osmanlı mahalle halkı çevresinde olup bitenlerden haberdar ve sorumlu olduğu kadar bakıma muhtaç çocuklar için de duyarlıdır. Buna dair bir örnek, sicillere 1561'de işlenen Hüseyin'in kızı Fatma hakkındadır. Babası taşraya gitmiş, büyük anası Servi Kadın dilencilige başlamış olduğundan mahalle ahalisinden birçok kimseler mahkemede, "bu küçük kız, bu dilenci kadının yanında kalırsa harap olur" (Kepecioğlu, II, s. 109), diye haber verdiklerinden Fatma mahkeme tarafından annesinden alınarak Ayşe Hatun'a teslim edilmiştir.

Boşanan eşler, yeniden evlendikleri taktirde, eski eşlerinin çocuklarından da sorumludurlar. Bunlara karşı kötü davranışta buldukları taktirde cezalandırılmışlardır. Bursa Kütüğü'nde yer alan Boyacı Kuloğlu olarak da bilinen Fethi Çelebi buna güzel bir örnektir. 1560'da karısı mahkemeye başvurarak Fethi Çelebi'nin, gece ve gündüz hamr içerek her bir fenalığı yaptığı, kendisine ve üvey kızına kötü muamele etmesinden dolayı şikayette bulunmuştur. Mahkeme, Fethi Çelebi'ye bu tür davranışları tekrar etmemesi konusunda uyarıda bulunduğu sırada hakime karşı da kötü sözler sarf ettiğinden cezalandırılmıştır (Kepecioğlu, II, s. 119).

Çocukların haklarına riayet edildiği gibi mevcut ortamda şikâyetleri de dinlenilmekteydi. Öyle ki verdikleri beyan üzerine babalarının görevlerinden alınmalarını ya da sürülmelerini önleyebilmişlerdir. Örneğin İsmail, Alipaşazâde İsmail Bey'in hazinedarı iken kendi halinde durmayıp fahişe kadınlarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle Bursa'ya sürülmüştür. Yakub adındaki küçük oğlu Divan-ı Hümayun'a arzuhal edip perişan olduklarından bahsederek babasının affını rica etmiş ve onun bu isteği kabul edilerek babasının İstanbul'a gönderilmesi için 1760'da ferman gönderilmiştir (Kepecioğlu, II, s. 352).

Çocukların haklarının gözetilmesinde önemli bir etken de vasîlerdir. Vesâyet, edâ ehliyeti, yani haklarını kullanma ehliyeti bulunmayan bir kişinin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka bir kimseye tanınmasıdır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere mallarının idaresi başkasına

devredilecek olan kişi eksik ehliyetli, başka bir deyişle kendi mallarını bizzat kendisi idareden aciz olmalıdır. Bu acziyet çocukluk, cinnet (akli dengesinin bulunmaması) ya da bunaklık şeklinde olabilir (Aktan, 1992). Vasîlik çocuk için yapılacaksa genellikle mahkemece anneler vasî tayin edilmişlerdir. Annenin tercih edilmesinin temel sebebi onun hidâne hakkıyla yakından ilgilidir. Hidâne, annenin veya yakın akrabadan herhangi birinin küçük yaştaki çocuğu himayesi altına alması, ona bakması ve terbiyesiyle meşgul olmasıdır. Hanefî fihhına göre evlâtlarına karşı olan sevgisi nedeniyle erkek çocuğun yedi, kız çocuğun ise dokuz yaşına kadar anne tarafından yetiştirilmesi uygun bulunmuştur (Bilmen, II, 1950).

Kimi boşanmalarda çocuk sayısı birden fazla ise çocukların bakımlarının anne ve baba arasında paylaşıldığı görülmektedir. Yıldırım Mahallesi'nde oturan Hatice adlı kadın, Mehmed Bey ile muhâlaa yoluyla boşandıktan sonra çocuklarından Ali'yi, babasına bırakırken Mustafa adlı çocuğunu yedi yaşına kadar "bilâ nafaka" bakımını üstlenmiştir (BŞS B 112 56b).

Çocuğun vasîliğini yapacak anne yoksa veya çocukla mahrem ilişkisi olmayan bir başkasıyla (ecnebi) evlenmişse önce anneanne, babaanne, kız kardeş, teyze ve hala olmak üzere öncelikli olarak kadın akrabalar tercih edilirdi. Bunların da olmaması halinde amca, ağabey gibi diğer yakın akrabalar çocuğa vasî tayin edilmiştir (Karaman, I, 1982). Çocuğun mallarının idaresi, nafakasının temini, şahsına bağlı hakların kullanımı ve geleceğini ilgilendiren köklü kararların alınması şeklinde özetlenebilecek yetkiler (velâyet) babaya veya onun yerini tutan kişiye verilirken çocuğun büyütülmesi, bakımı ve gözetilmesi şeklinde gerçekleşen ve daha çok çocuğun küçüklük dönemini kapsayan hidâne de anneye veya annenin yerini tutacak kadın yakınlarla verilmiştir. Böylece tarafların güç ve kabiliyetlerini göz önünde bulunduran, çocuğun bedenen ve ruhen en iyi şekilde yetişmesini sağlayan bir iş bölümüne gidilmiştir (Bardakoğlu, 1998).

Şeyh Paşa Mahallesi'nde babaları ölen Ali adlı kişi, annesi Belkis'in başka birisi ile evlenmesinden dolayı kız kardeşi Fatma'nın hakk-ı hidânesinin Belkis'dan sakıt olduğunu bildirmiştir. Durum Belkis'dan sorulduğunda oğlunun söylediklerini doğrulamış ve Fatma'nın erkek kardeşi Ali'ye verilmesine karar verilmiştir (BŞS B 83 5a).

Attâr Hüssâm Mahallesi'nde oturan Rahime adlı kadın, eski gelini Hatice'nin bir başkasıyla evlenmesinden dolayı torunlarının hakk-ı hidânesinin sakıt olduğu ve kendisinin "...ve hâlâ ben dahi sagıran merkumanın ceddeleri olmagla hakk-ı hizane benim olmagın..." şeklindeki ifadesiyle torunlarının kendisine teslimini istemiştir. Fakat Hatice yeniden evlendiğini kabul ettiği halde ilk kocasından boşanırken çocuklarına bilanafaka yedi yaşına kadar bakacağını taahhüt ettiğini belirtmiştir (BŞS B 116 34b).

Azeb Bey Mahallesi'nde oturan Fatma adlı kadın kızı Neslihan'ın damadı Mehmed'ten boşandıktan sonra oğluna dört yaşına kadar baktığını ve kızının yeniden bir başkası ile evlendiğinden hakk-ı hidânesinin sakıt olduğunu belirterek, torunu yedi yaşına gelinceye kadar damadından hiçbir şey talep etmeksizin bakımını üslenmiştir (BŞS B 83 6a).

Vasfiye olan annenin kontrolündeki çocuk için ayrıca bir nâzır atanabiliyordu. Reşit olmayan çocukların vasî veya velilerinin yaptıklarını denetlemekle görevli olan nâzır genellikle erkeklerden tayin edilmekteydi (Zarrienbah-Shar, 2000). Kaygan Mahallesi'nde oturan Mehmed Ali adlı şab-ı merdin babası Hacı Yusuf'un vefat etmesiyle terekesinden kendisine on dokuz bin akça kalmıştır. Şu anda mecliste bulunmayan Şahbaz adlı kadın kıbel-i şer'den kendisine vasî tayin edilirken Kenan adlı kişi de vasî üzerine nâzır tayin edilmiştir. Mehmed Ali şu anda on sekiz yaşında olduğunu, bülûğa erdiğini ve hakkı olan meblayı nâzırdan aldığını ve nâzır üzerinde bir akça dahi hakkının olmadığını mahkemede bildirmiştir (BŞS B 114 8b). Vasî üzerine nâzır olarak genellikle erkekler tayin edildiyse de kadın nâzırların da tayin edildiğine dair örnekler mevcuttur. Yahşi Bey Mahallesi'nde Mehmed Efendi'nin vefatından sonra kızının vasîliğini annesi Timurhan üslenirken, vasî üzerine nâzır olarak da Ümmügülsüm adlı kadın tayin edilmiştir (BŞS B 143 50a).

Çocukların velayet hakkını alan kişiler bazen çocukların haklarına riayet etmediklerinden çocuklar bülûğa erdikleri zaman haklarını arayabilmişlerdir. Kiremitçi Mahallesi'nden Seyyid Mehmed Ali Çelebi, kendisi sagir iken babaannesi tarafından yine aynı mahallede bulunan menzilinin yarısını iki bin akçaya babası Ebubekir'e diğer yarısını ise kendisine yine iki bin akçaya sattığını, kendisinin yaşının küçük olmasından dolayı babasının velâyetinde satışın gerçekleştiğini bildirmiştir. Çocuk bulûğa erip menzilin kendi hissesinde bulunan kısmından yararlanmak isteğinde babasının izin vermemesinden dolayı mahkemeye başvurmuştur. Babasından durum sorulduğunda hisselerin tümünü kendine aldığı çocuğun herhangi bir hissesinin olmadığını söylemiştir. Durum şahitlerden sorulduğunda ise "... Ayşe hatun halli hayatında zikri mirur iden menzilin nısfını mezbur Ebubekir'e ikibin akçaya nısf-ı aharını dahi müdde-i mezbur esseyyid Mehmed Ali Çelebi'ye sagir iken ikibin akçaya ki cem'an dörtbin akçaya bey' ve teslim idüb babası mezbur Ebubekir dahi asalete ve velâyete iştira ve kabul eyledi..." şeklindeki beyanlarıyla Seyyid Mehmed Ali Çelebi'yi doğrulamış ve kendisine ait hissenin verilmesi konusunda babası uyarılmıştır (BŞS B 144 126a).

Eşlerinden kalan mirasın işletilmesi konusunda kadınlar çocuklarının vasîi sıfatıyla görevlendirilmişlerdir. Veledi-i Harirî Mahallesi'nde oturan Ali adlı kişi İstanbul'da Kebeciler Hanı'nda vefat edince geride bıraktığı mal

varlığının çocuklarının vasîsi olarak eşi Ayşe Hatun'a verilmesine karar verilmiştir (BŞS B 112 40b).

Mirasın işletilmesi ve sahiplenilmesi söz konusu olduğunda kocası ölen kadın kendi hakkını asaleten, çocuğunun hakkını ise vasîsi sıfatıyla da aramıştır. Hoca Tayyib Mahallesi'nde oturan Fatma'nın kocası, sağlığında berat ile sahip olduğu tumar mahsulatını yirmi sekiz bin akçaya Hacı Mustafa'ya iltizama vermiştir. Kocasının ölümü üzerine "...mezbur Fatma kendi tarafından asale ve sagir mezburun tasviye-i umuruna kibel-i şer'den mensube vasîsi olmagla..." şeklindeki ifadeyle kendi hakkı yanında çocuğunun da vasîsi olması sıfatıyla Hacı Mustafa'dan söz konusu parayı istemiş, Hacı Mustafa ise parayı kocasının sağlığında teslim ettiğini belirtmiştir. Aralarındaki dava Hacı Mustafa'nın 4800 akça vermesiyle sulh yoluna gidilmek suretiyle çözülmüştür (BŞS B 90 67a).

Vasîye olduğu dönemde çocuğa ilişkin kararlar alması konusunda anneye bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Anne, velâyet babanın hakkı olduğundan dolayı küçük çocuğun evliliğini düzenleyemiyordu. Bu tür yetkiler için annenin ayrıca veli olarak tayin edilmesi gerekmekteydi (Aktan, 1992). Anne-veli rolü, çocuğun bakımını geçici olarak üstlenen annenin rolünden tümüyle farklıydı. Burada söz konusu olan, çocuğun baba evine dönebilecek duruma gelmesine kadar bakımıyla yetinmek değil, çocuğun kendi yaşamını kendi denetimi altına alabilecek yaşa gelmesiyle ortadan kalkacak yetkinin sahibi olmaktır (Tucker, 2000).

Vasîlerin üslendikleri görevi yerine getiremeyecekleri durumlarda bu görev mahkeme kararı ile bir başkasına devredilmiştir. Câmî-i Kal'a Mahallesi'nde vefat eden Hacı Mehmed'in küçük oğlunun vasîliğini üslenen İbrahim "... hizmet-i vazifenin uhdesinden gelmeğe kadir olmayub..." yerine Mes'ud Makramavî Mahallesi imamı olan eşşeyh Ahmed Efendi vasî tayin edilerek çocuğun babasından intikal eden 60 esedi gurusş kendisine teslim edilmiştir (BŞS 112 12a).

Çocuklar adına yapılan gayrimenkul satışlarında çıkan anlaşmazlıklarda genellikle anne ya da babanın anlaştığı meblağın dışında bir miktar daha para almak suretiyle çözülmüştür. Maksemi Gökdere Mahallesi'nde oturan Hacı Mehmed adlı kişiye, babası Halil'in ölümünden sonra kendisine ve annesine Maksemi Gökdere Mahallesi'nde bulunan mülkü miras kalmış, kendisinin şehirde bulunmadığı bir dönemde babasının mahalle avarızına olan 70 esedi gurusş borcunu ödeyebilmek için annesi tarafından mülk Hasan ve Hüseyin adlı şahısların ortak mülkiyetine 75 esedi gurusşa satılmıştır. Fakat Hacı Mehmed geri döndüğünde mülkün gerçek değerinin altında satıldığını belirterek dava açmış ve neticede mülkü satın alan kişilerden 6 esedi gurusş daha almak suretiyle sulh yoluna gidilmiştir (BŞS B 77 86b).

Çocuklar reşit duruma geldiklerinde mahkemeye başvurarak vasî denetiminden çıkmışlardır. Yenişehir kazasına bağlı Ayazma adlı köyde oturan Zeynel adlı “şâbb-ı akl ve mümeyyiz”, vasîsi Mehmed karşısında “... hâlâ ben akl-ı bâliğ ve kemâl-i rüşde vasıl kendi umûrum üsdesinden gelmeğe kadir olduğum eçlden...” (BŞS B 90 31b) şeklindeki ifadesiyle işlerini kendi başına yapacak yaşa geldiğini ifade ederek babasından kalan sekiz bin fidda rayicül’l-vakt akçayı vasîsi Mehmed’ten tamamen aldığını belirtmiştir.

Toplum içinde öksüz ve yetim kalan çocuklar yakın akrabaları tarafından evlendirilmiştir. Mücellidî Mahallesi’nde oturan Mehmed Bey, Gemlik’te bulunan on üç yaşındaki yetim kız kardeşi Gevher’i, buluşma ermesiyle Bayram Çelebi adlı kişiyle “seksen bin akça mehr-i müeccel ve emsalinde cari olan mehr-i muaccel üzre” evlendirmiştir (Pay, 1987).

Görüldüğü gibi Osmanlı, kimsesiz çocukların korunmasına ilişkin olarak tebennî adı verilen bir müessese geliştirmiş ve bu müessesenin işleyişini de denetlemiştir. Çocuklar, yaşlarının küçük olması dolayısıyla kendilerine kalan mirası, vasîleri aracılığı ile kullanmış ve buluşma çağına girdiklerinde vasî denetiminden çıkmışlardır. Toplum, kimsesiz çocuklara sahip çıkarak herhangi bir yolla zarar görmelerini engellediği gibi adalet mekanizması içinde de haklarının korunmasını sağlamıştır.

Kaynaklar

- Aktan, H. (1992). İslâm Aile Hukuku. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, 2. Ankara: Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 396-433.
- Bardakoğlu, A. (1998). Hidâne, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 17, 467-471.
- Bilmen, Ö. N. (1950). Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- BŞS (Bursa Şer’iyye Sicilleri) B 143, B 144, B 77, B 145, B 83, B 116, B 114, B 112, B 90. Ankara Milli Kütüphane.
- Karaman, H. (1982). Mukayeseli İslâm Hukuku. İstanbul: İz Yayınları.
- Kepecioğlu, K. Bursa Kütüğü, II, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, No: 4520.
- Kur’ân-ı Kerîm
- Kurt, A. (1994). İslâm’ın Koruyucu Aileye Bakışı, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VI/6, 177-186.
- Kurt, A. (1998). Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

- Pay, S. (1987). 1069-1070/1659-1660 Tarihli Bursa Şer'iyeye Sicili (Analiz ve Değerlendirme), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tucker, J. E. (2000). Eksiksiz Sevgi: Osmanlı Suriye'si ve Filistin'inde İslâm Hukukuna Göre Annelik. Ed. Madeline C. Zılfi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 222-240.
- Zarrienbah-Shar, F. (2000). Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Ed. Madeline C. Zılfi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 241-250.